

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Wachten op het vliegtuig

[Bespreking van: M.J. Riemens (2019) "Majesteit, U kent het werkelijke leven niet" : De oorlogsdagboeken van minister van Buitenlandse Zaken mr. E.N. van Kleffens]

Kruizinga, S.

DOI

[10.5117/TVGESCH2020.1.029.KRUI](https://doi.org/10.5117/TVGESCH2020.1.029.KRUI)

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

License

CC BY-NC-ND

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kruizinga, S. (2020). Wachten op het vliegtuig: [Bespreking van: M.J. Riemens (2019) "Majesteit, U kent het werkelijke leven niet" : De oorlogsdagboeken van minister van Buitenlandse Zaken mr. E.N. van Kleffens]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 133(1), 160-162. <https://doi.org/10.5117/TVGESCH2020.1.029.KRUI>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Michael Riemens, *Majesteit, U kent het werkelijke leven niet. De oorlogsdagboeken van minister van Buitenlandse Zaken mr. E.N. van Kleffens* (Vantilt: Nijmegen, 2019) 480 p., ill., €29,50 ISBN 9789460044298

Wachten op het vliegtuig

Op 11 januari 1942 arriveert de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, Eelco van Kleffens, op een klein militair vliegveld in Schotland. Vandaar moet een vliegtuig hem naar Washington brengen voor besprekingen met de Amerikaanse president Roosevelt. Het vliegtuig gaat echter niet. Tot drie keer toe wordt de vlucht geannuleerd: het weer is te slecht. De minister en zijn bescheiden gezelschap zijn afhankelijk van de toestemming van de Britse RAF, en vervelen zich kapot. ‘Wij gaan naar het nabijgelegen Ayr’, noteert hij in zijn dagboek, ‘koopen sokken en zien een Disney-film’ (p. 34). Pas op 29 januari zou de minister, na een lange reis via Lissabon, Guinee-Bissau, Brazilië, Trinidad en New York, aankomen in Washington. Daar meldde hij zich de volgende dag bij het Witte Huis, maar hij werd niet onmiddellijk toegelaten tot het

oval office. Integendeel, de Amerikaanse president liet de vertegenwoordiger van de kleine, door de Duitsers bezette bondgenoot wachten ‘in de antichambre’, ‘als gewoonlijk’ (p. 39).

De dagboeken van deze minister in de wachtstand, die als vertegenwoordiger van een klein land probeert een eigen stempel(tje) te drukken op het beleid van de Geallieerden, zijn voorbeeldig bezorgd door redacteur Michael Riemens. Voor geïnteresseerden in het wel en wee van de Nederlandse gezagsdragers in ballingschap in Londen bevat dit boek een schat aan informatie over hoe de regering en haar ambtenaren – en hun omgeving – functioneerden in oorlogstijd. Riemens heeft de dagboeken rijkelijk voorzien van verklarende eindnoten; zelfs de meest obscure namen, plaatsen en *faits divers* die Van Kleffens in het voorbijgaan noemt

worden geduid. Dat, en het feit dat Riemens ervoor gekozen heeft de dagboeken integraal (dus zonder correcties of weglatingen) af te drukken, maakt de dagboeken tot een enorm waardevolle bron, waarbij ik als belangrijkste minpunt noteer dat de uitgever heeft gekozen voor eind- in plaats van voetnoten: dat veroorzaakt veel onnodig heen- en weergeblader.

Riemens' inleidingen – elk van de vijf bewaard gebleven dagboeken gaat vooraf door een toelichting op het belang ervan – zijn vooral voor hen die minder ingevoerd zijn in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, de Nederlandse buitenlandse betrekkingen in de overgangperiode tussen neutraliteit en bondgenootschap, en de bijzondere constitutionele omstandigheden waarin de Nederlandse regeringen-in-ballingschap (zonder electoraat en zonder parlement) functioneerden. Een bijzondere rol in die regering nam koningin Wilhelmina in. De titel die Riemens aan de dagboeken heeft meegegeven en het door uitgever Vantilt verspreide persbericht suggereren dat daar het voornaamste verkoopargument van deze dagboeken in schuilt. Van Kleffens' dagboeken vormen namelijk, schrijft Riemens, een zeldzame bron van informatie over het wel en wee van de monarchie in oorlogstijd en corrigeren het bestaande beeld van Wilhelmina als krachtigste figuur in Londen, omringd door de ruziënde slapelingen van de Nederlandse regering. Zo werd zij onder andere in het werk van Loe de Jong maar ook in haar dubbelbiografie van Cees Fasseur (2001) neergezet.

Dat beeld is al eerder aan stukken geslagen, dankzij de biografie van premier D.J. de Geer (Henk van Osch, 2007) en (vooral) de onthullende dagboeken van O.C.A. van Lidth de Jeude (2001), die van

1942-1942 minister was in de oorlogskabinetten van P.S. Gerbrandy. Ook in Van Kleffens' dagboek komt Wilhelmina naar voren als een stuurse oude dame, die zich niet goed raad weet in het internationale diplomatieke verkeer, goedbedoeld advies nurks in de wind slaat en op de meest onmogelijke momenten haar zin wil doorrijven. Van Kleffens ergerde zich verschrikkelijk aan de vorstin en geniet bijna hoorbaar wanneer zij, in zijn ogen, in het openbaar de mist ingaat of afgaat. 'En daar zat H.M.', noteerde hij op 12 juli 1942, 'in een kring van *old established*, maar joviale Amerikanen, die weinig notitie van haar namen en gewoon wat met elkaar praatten. [...] [N]u zat zij daar, en zei niet veel, een beetje zielig maar toch met een gezicht van 'tenslotte ben ik toch de Koningin van Nederland', een beetje gelaten en een beetje *out of place*, te midden van de luid pratende Amerikanen met hun Scotch en hun rye en hun ice-tea. Het was een tooneel om nooit te vergeten en ik had *a royal good time*' (pp. 79-80).

Ook valt op dat er in de inleidingen wel erg weinig aandacht is voor de bredere internationaal-politieke context. Het lijkt af en toe net alsof de Tweede Wereldoorlog een soort Nederlands-Brits-Amerikaans onderonsje was, maar Van Kleffens moet vaak toch opvallend lang wachten op vliegvelden en in antichambres voordat hij, vaak vanuit de coulissen, mag toekijken naar de echte Groten der Aarde. Daarbij komt dat de bezorger weinig aandacht heeft voor sociaal-culturele perspectieven op internationale betrekkingen: herhaaldelijk wordt Van Kleffens door Riemens een scherp chroniqueur genoemd, maar dat lijkt vooral te slaan op het feit dat hij van alles en iedereen, vooral van het

eten en het weer, iets vindt. Wat voor hem internationale politiek, en de dagelijkse beslommeringen waarin die wordt vormgegeven, *is of zou moeten zijn*, blijft in de inleidingen onbesproken.

Desondanks bevat deze uitgave juist voor onderzoekers geïnteresseerd in deze

periode veel fraais. Dat er maar meer dagboeken mogen worden uitgegeven, en dat zij net zo zorgvuldig worden bezorgd als deze!

Samuël Kruizinga, Universiteit van Amsterdam